

Rayat Shikshan Sanstha's

**Prof. Dr. N. D. Patil Mahavidyalaya, Malkapur-Perid
Tal. Shahuwadi, Dist. Kolhapur-415101**

(Affiliated to Shivaji University, Kolhapur, NAAC Reaccredited -'B' Grade with CGPA-2.82)

ONE DAY

INTERDISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE ON

**The Impact of Globalization on Languages, Literature, Education, Social Sciences
Library, Environment, Sports and Games**

Saturday, 17th March, 2018

SS

Certificate

This is to certify that Prin./Dr./Prof./Mr./Ms. Prof. Dhanraj Ravaheb Bikkend
C. S. S. College Hupari has participated in One Day

Interdisciplinary National Conference on "The Impact of Globalization on Languages, Literature, Education, Social Sciences, Library, Environment, Sports and Games" organized by Faculty of Arts and Internal Quality Assurance Cell of Prof. Dr. N. D. Patil Mahavidyalaya, Malkapur-Perid on Saturday, 17th March 2018. He/She has Attended/Chaired a session / Presented a research paper entitled _____

Dr. Anil Ubale
Coordinator

Prof. Sachin Chavan
Organizing Secretary

Prin. Dr. Sunil Kamble
Convener

“ जागतिकीकरणाचा कृषी भूगोलावर झालेला परिणाम ”

धनराज रावसाहेब बिककड (संशोधक विद्यार्थी)

प्रस्तावना :

भारत हा कृषिप्रधान देश आहे. भारतातील जवळजवळ ६५ ते ७० % लोकसंख्या शेतीवर अवलंबून आहे एकविसाव्या शतकामध्ये शेतीचे स्वरूप बदलत चालले आहे याची सुरुवात साधारणतः २० व्या शतकाच्या मध्यापासून झाली. खाजगीकरण उदारीकरण आणि जागतिकीकरणाचे वारे वाहू लागले. भारतीय अर्थव्यवस्था आणि भारतीय शेतीवर याचा फार मोठ्या प्रमाणात प्रभाव पडलेला दिसून येतो.

भारताने १९९१ साली भारतीय अर्थव्यवस्थेमध्ये उदारीकरण हे धोरण स्वीकारले. तेव्हा पासूनच भारताने आपली अर्थव्यवस्था जागतिक अर्थव्यवस्थेमध्ये समाविष्ट केली.

जागतिक व्यापारातील परिस्थिती बदलली पाहिजे यासाठी वेगवेगळ्या संघटना स्थापन होऊ लागल्या. याचीच परिणीती १९४७ साली “GATT” करार झाला. यामध्ये शेतमालाचा व्यापार शेती धोरण बी-बियाण्यांचे पेटंट अधिकार, गुंतवणूक यांना चालना मिळाली.

जागतिकीकरण ही प्रक्रिया आर्थिक, तांत्रिक, सामाजिक, सांस्कृतिक आणि राजकीय शक्तीचे संयोगीकरण आहे. जागतिकीकरणामुळे शेतीमध्ये प्रगत तंत्रजानाचा उपयोग सर्वत्र होऊ लागला. आणि उत्पादनात मोठ्या प्रमाणात वाढ झाली.

जागतिकीकरणाचा अर्थ :

जागतिकीकरण हे मुख्यतः नवआर्थिक धोरणाचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. आंतरराष्ट्रीय आणि आर्थिक गुंतवणुकीमधील अडथळे दूर केले जातात. अधिक प्रमाणात व्यापार सर्व संबंधितांना चांगला फायदा हे जागतिकीकरणाचे मुख्य वैशिष्ट्य आहे.

१९९१ साली Liberalisation , Globalisation, Privatization ही संकल्पना उदयास आली. यामधूनच भारताने आपली अर्थव्यवस्था जगाच्या अर्थव्यवस्थे बरोबर संलग्न केली म्हणजेच आपली अर्थव्यवस्था जगाच्या अर्थव्यवस्थेमध्ये समाविष्ट केली.

जागतिकीकरणाची व्याख्या :

१) “ जागतिकीकरण हे आर्थिक संबंधाशी निगडीत असल्यामुळे राष्ट्रीय सीमांचे अडथळे कमी किंवा दूर करून वस्तू, भांडवल सेवा आणि श्रम सेवा यांचा प्रवाह सुलभ करणे होय.”

- युनायटेड नेशन्स

२) “ जागतिकीकरण म्हणजे प्रत्येक देशाने आपली अर्थव्यवस्था जगाच्या अर्थव्यवस्थेमध्ये समाविष्ट करणे होय.”

संशोधनाची उद्दिष्टे :

१) जागतिकीकरणाचा भारतीय कृषीवर झालेला परिणाम अभ्यासणे.

- २) जागतीकीकरणाचा पीक विविधता, पीक संयोग यावर झालेला परिणाम अभ्यासणे.

संशोधन पद्धती :

प्रस्तुत संशोधनासाठी दुय्यम साधनसामग्रीचा वापर केला असून आकडेवारी संकलित करण्यासाठी विविध संदर्भ ग्रंथ, मासिके, शासकीय अहवाल, वृत्तपत्रे, शोधप्रबंध यांचा वापर केला आहे.

गृहितके :

- १) जागतिकीकरणाचा कृषी भूगोलावर फार मोठा परिणाम झालेला आहे.
- २) जागतिकीकरणामुळे कृषी भूगोलात नवनवीन तंत्रज्ञानाचा वापर वाढला आहे.
- ३) उत्पादन केलेला माल जागतिक बाजारपेठेत स्पर्धात्मकता निर्माण करेल.

जागतिकीकरणाचा शेतीवर प्रभाव :

- १) भारतातील एकूण लोकसंख्येच्या ६०% लोक शेती व्यवसायात गुंतलेले आहेत, तरी शेतीपासून भारताचे GDP उत्पन्न फक्त २०.०६% एवढेच प्राप्त होते.

- २) सन २००२-०३ साली कृषी उत्पादन १२.०६% ने घटले होते. त्याच्यानंतर सन २०१३-१४ मध्ये सुद्धा घट झाली होती.
- ३) शेतीमधील वाढ १९९६ मध्ये ४.६९% होती. ती १९९७-९८ मध्ये २.०६% पर्यंत खाली आली. आणि २००२-०३ साली ती १.१% पर्यंत खाली आली.
- ४) भारतामध्ये आजही कृषी मजुरीचे दर १.५ ते २ डॉलर दरम्यान आहे ते जगामध्ये फारच कमी आहेत.
- ५) बन्याच शेतकऱ्यांना पतसंस्थांकडून त्यांच्या गरजेच्या फक्त २०% कर्ज प्राप्त होते बाकी खाजगी सावकाराकडून घ्यावे लागते.

जागतिकीकरणाचा कृषीवर झालेला परिणाम :

- १) उदरनिर्वाह शेतीचे व्यापारीकरण - पूर्वी शेती फक्त उदरनिर्वाहसाठी केली. जात असे.परंतु सध्या ही शेती वेगवेगळ्या व्यापारी पिकांचे उत्पादन घेतले जाते.उदा.भाजीपाला,कापूस,नारळ,फळे इ.
- २) नवनवीन बी-बियाणे - अधिक उत्पादन घेण्यासाठी व बाजारपेठेत कृषी मालाला जास्त भाव मिळण्यासाठी शेतकरी कीटक नाशके, बी- बियाणे, रासायनिक खते इ.चा वापर करू लागला.
- ३) खते आणि कीटकनाशकांच्या वाढत्या किंमती - जागतिकीकरणाचा सर्वात मोठा फटका शेतकऱ्यांना असा बसला की, भारतीय रूपयाचे अवमूल्यन २५% झाले. पीक उत्पादने स्वस्त झाली.
- ४) विजेचे दर देखील वाढले.
- ५) मालवाहतूक व माल साठवणूक सुलभ - नाशवंत माल बाजारपेठेत

लवकर पोहोचणे आवशक असते. त्यासाठी वाहतूक व साठवणूक करणे
आवशक असते. उदा. COLD STORAGE .

- ६) बहुराष्ट्रीय कंपन्यांचा प्रभाव - जागतिकीकरणामुळे शेतीचे करारीकरण
झाले. ठराविक कंपन्यांचा प्रभाव वाढला.
- ७) शेतीचे प्रायोगीकरण - जैविक विज्ञानामुळे उती संवर्धनाचे शेतील प्रयोग
शाळेचे स्वरूप प्राप्त झाले.
- ८) शेतकरी कर्जबाजारी झाला - भारताच्या ५०% राज्यामध्ये शेतकरी
कर्जबाजारी आहे. आंधी प्रदेशात ८२%, केरळ ६४%, महाराष्ट्र ५५%
- ९) नवनवीन तंत्रज्ञानाचा वापर वाढला - उदा. पीक फवारणी, शेती अवजारे,
पीक लागवड.
- १०) जागतिकीकरणामुळे कृषी भूगोलाचे स्वरूप व व्याप्ती यामध्ये मोठ्या
प्रमाणात वाढ झाली.
- ११) जागतिकीकरणामुळे कृषी भूगोलामध्ये वेगवेगळ्या शेती पद्धतीचा
विकास झाला. उदा. सखोल शेती, फळबागशेती इ.
- १२) कृषीच्या समस्यांचा अभ्यास करून त्यावर संशोधन होऊ लागले .
- १३) बी-बियाणावर प्रक्रिया करून वेगवेगळे वाण/जाती तयार करु लागले.
उदा. गहू, ऊस, तांदूळ इ.
- १४) कृषीमध्ये वेगवेगळ्या जलसिंचनाचा वापर होऊ लागला.
उदा. ठिबकसिंचन, तुषारसिंचन
- १५) जागतिकीकरणामुळे शाश्वत शेतीचा विकास झाला.

निष्कर्ष :

- १) पारंपारिक पद्धतीने शेती केल्यामुळे शेतकऱ्यांना उत्पादनवाढ होत नव्हती.

ती जागतिकीकरणामुळे भरमसाठ वाढ झाली.

- २) कृषी भूगोलामध्ये असणार्या वेगवेगळ्या तंत्रज्ञानाचा वापर वाढला आणि शेतकरी प्रयोगशील बनला.
- ३) जागतिकीकरणामुळे अर्थव्यवस्था प्रगत झाली.
- ४) जागतिक बाजारपेठ निर्माण झाल्यामुळे शेती मालाला योग्य तो भाव मिळू लागला.
- ५) जागतिकीकरणामुळे कृषीचे प्रादेशीकरण झाले.
- ६) जगतीकीकारानामुळे कृषीचे भूभित्तिप्रयोजन वाढले.

जागतिकीकरणामुळे कृषी भूगोलामध्ये अमुलाग्र बदल होऊन शेतीचा विकास झाला आणि शेतकऱ्याचा आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक दर्जा सुधारला कालांतराने ग्रामीण भागाचा विकास झाला.

संदर्भ ग्रंथ :

- १) Vasant Desai – Rural Development In India – Past, present and future, Himalaya publication, New Delhi.
- २) Prakash B.A.- The Indian economy since 1991 , Pearson publication, Delhi.
- ३) The Indian Economic Survey 2015-16 .
- ४) डॉ. जयप्रकाश मिश्र -कृषी अर्थव्यवस्था, साहित्यभवन पब्लिकेशन. आग्रा.
- ५) ए. बी. सवंदी - कृषी भूगोल. निराली प्रकाशन, पुणे.